

Христофорова Д.П.
МБОУ Сулгачинская СОШ, учитель начальных классов, Амгинский улус,
Khristdar73@mail.ru

Алын сүһүөх кылаастарга иитэр үлэни биир ситимнэ киллэри

Үөрэнээччини иитиигэ улахан оруолу кылаас салайааччыта оонньуур. Кылаас салайааччытын үлэтэ – сыаллаах-соруктаах, былааннаах, ситимнээх үлэ буолар. Дойду, үөрэх кыһата иитэр үлэтигэр тирэбирэр. Ааспыт үлэ түмүгүн сөпкө сыаналааһын, кэмигэр уларытыы, тоҕоостоох дьаһаллары ылыныы кылаас салайааччытыттан ирдэниллэр.

ФГҮӨС кириэбиттэн, аныгы үөрэнээччи бары өттүнэн сайдылаах, билиигэ-көрүүгэ бажалаах, сир-майгы ирдэбилгэр эппиэттир буоларыгар болжомто уурабыт. Сир-майгы өттүнэн иитиигэ үлэ хайысхата чопчуланна, ытыллар үлэ торумнанна.

Кылаас салайааччытын үлэтэ олус элбэх көрүннээх, хайысхалаах. Ону сөптөөхтүк туһанар, ситимнээн тэрийэр – үлэ биир кистэлэнэ буолар.

Үлэ сыала: Кылаас салайааччытын үлэтин биир ситимнэ киллэри.

Соруктар:

1. ФГҮӨС иитэр үлэбэ хайысхаларын хорутан үөрэтии.

2. Кылаас салайааччытын иитэр үлэтигэр биир ситимниир түгэннэргэ тирэнии.

ФГҮӨС матырыйаалыгар олоҕуран кылаас салайааччытын иитэр үлэтин программатын онордум. Бу программа сонунна:

- Кылаастарынан ытыллар кылаас чаастара, тэрээһиннэр (мероприятиелар) сыл ахсын хатыланан, сыһыа кэнээн иһэллэр;

- Иитэр үлэ үөрэби, урук таһынан ытыллар тэрээһиннэри кытта ыкса сибээстээх;

- ФГҮӨС ирдэбилгэр эппиэттир портфолио туттуллар;

- Төрөппүтү кытта үлэ киэнник ытыллар.

Программа сыала: Төрөөбүт дойду ураты историятыгар, кэрэтигэр, бэриниилээх, үлэһит дьонугар тирэбирэн, Төрөөбүт дойдутунан киэн туттар, харыстыыр, чөл туруктаах патриот үөрэнээччини иити.

Иитэр үлэни темаларынан былааннааһын кылаастарынан сыл ахсын кэнээн иһэр:

1 кылаас – оҕо төрөөбүт түөлбэтэ "Мин төрөөбүт Сулҕаччым"

2 кылаас – оҕо олоһор улууһа "Билиги тапталлаах Аммабыт"

3 кылаас – республика улуустара "Саха сирин улуустара"

4 кылаас – республика киин куората "Дьокуускай куорат"

ФГҮӨС ирдэбиллэнэн, иитэр үлэ урук нөҕүө эмиз кестүөхтээх. Ол иһин бу бэриллибит сыллаабы темалар атын уруктары ситэрэн-толорон биэрэллэр. Атын уруктары кытта сибээһэ манник түгэннэ дьүөрэлэһин сөп: нуучча, саха тылларыгар, литератураларыгар – Төрөөбүт дойдунан киэн туттуу, араас оруктар культураларын, итэҕэллэрин, историяларын кытта билсими, ахсаан – тэннээн көрүү, таблица, график, диаграмма оноруу, задача ис хоһоонунан сир-майгы тематыгар эбии матырыйаал, тулалыыр эйгэ – олоһор сир-уот туругун, айылҕатын чинчийиигэ проектар, музыка – дойду ырыаларын, гимнэри үөрэтии, ойуулуур-дьүһүннүүр искусство, технология – олохтоох хуоһунньуктар үлэлэрин ырытыы, дойдубут ураты кэрэтэ уо.д.а.

Үөрэнээччи араас таһымнаах күрэхтэргэ ситиһилээхтик кыттыыта, хаһыаттарга, сурунаалларга үлэтин бэчээттэтиитэ, аабыларга, чинчийиилэргэ көхтөөхтүк кыттыыта, оҕо – дойду сорҕото буоларын толору өйдүүрүгэр, бэйэтин сыаналанарыгар улахан суолталаах.

Оҕону иитиигэ төрөппүтү кытта үлэ хайысханы барытын хабар, киэн, баай ис хоһоонноох буоллабына эрэ, тэрээһиннэр түмүктээх буолаллара саарбаҕа суох. Кылаас чааһыгар, кылаас таһынан үлэбэ кыттааччы эрэ оруолун ылбакка, тэрийээччи буолаллара көбү, интэриэһи күүһүрдэр.

Үөрэнээччилэр сылы быһа билбиттэрин-көрбүттэрин чинэтэр, салгыы сайыннарар сыаллаах, үөрэх дьылын түмүктэниитэ араас айаннар былаанналар:

1 кылаас - нэһилиэк тэрилтэлэрэ, дойдубут кэрэ көстүүлээх, ураты историялаах сирдэригэр экскурсиялар, походтар.

2 кылаас - нэһилиэктэргэ, улуус киинигэр – Аммаҕа айан.

3 кылаас - чугас сытар улууска (Чурапчыга, Мэнэ-Ханаласка) айан.

4 кылаас - Дьокуускай куорат музейдарыгар, театрдарга, сынньанар паркаҕа сылдыы.

Иитэр үлэ программата хайысханы барытын арыйар.

Үөһэ ахтыллыбытынан мунурдаммакка, учуутал араас тэрээһиннэри ыытар, оҕолору кыахтарыттан көрөн “Аман өс”, чинчийэр, айар-тутар күрэхтэргэ кытыннарар. Иитэр үлэни манньк тэрийэр быдан көдьүүстээх, оҕоҕо сыал-сорук туруорунарыгар өйдөнүмтүө, көмөлөөх, бары өттүнэн сайыннарар уратылаах.

Үөрэнээччи үлэтин түмүгэ: үөрэх дьылын устата оҕолор уруокка эбэтэр иитэр үлэ чэрчитинэн ытыллыбыт тэрээһинтэн тугу ордук сонурҕаабыттарынан, сөбүлээбиттэринэн эбии дьарыктаналлар. Чинчийэр, бырайыактыыр, айар үлэни учуутал оҕо бириэмэтиттэн, кыабыттан көрөн тэрийэр. Сыл түмүгэр оҕолор талбыт темаларыгар биирдии проегы көмүскүүллэр.

Иитэр үлэни ситэрэн, кылаас салайааччыта араас оонньуулары айан оноруон сөп. Холобур ылбыт билиини чинэтэр оонньуулар: маннайгы кылаас тематынан “Сулҕаччы устун айан”, иккис кылааска “Амма устун айан”... Бу оонньуулар сыаллара-соруктара оҕоҕо Төрөөбүт дойду уратытын билиһиннэри, дойду туһунан өйдөбүлү кэнэтии, оҕо болҕомтотун, өйдөөн хааларын сайыннарыы, Төрөөбүт дойдуга таптала, олохтоох дьон ситиһиилэринэн, хорсун быһыыларынан, тулуурдарынан, үлэһиттэринэн киэн туттуу, ытыктабылы иитии буолар. Оонньуулар үөрэттиллэр дойду картатын курдук быһыылаахтар. Хаамыылаах оонньуу соруудахтара оҕо сааһыгар эппиэттиир. Оонньууну уруок кэмигэр, уруогу таһынан дьарыктарга, дьиэ кэргэннэ оонньуурга туһаныахха сөп. Бу түмүгэр оҕо уонна чугас дьоно историяны, культураны, спорду, айылҕаны, тыа хаһаайыстыбатын туһунан билиилэрэ кэниир.

Оҕону иитиигэ хас биирдии учуутал, иитээччи үлэтэ үтүө түмүктээх буоларыгар, үлэни биир ситимниир көдьүүстээбэ көстөр. Учуутал иитэр үлэтэ оҕо айар-тутар, билэр-көрөр, үүнэр-сайдар баҕатын күүһүрдүөхтээх, сайыннарыахтаах. Оҕо патриот буолан тахсарыгар төһүү күүс буолуохтаах.

Туһаныллыбыт литература:

1. Бредвей Лорен, Алберс Хил Барбара «Ребёнок от 3 до 7 лет», Москва: изд-во «Юнвес», 1997г.
2. Вебер Н.П. «Индивидуальные программы развития как одно из направлений работы с одарёнными детьми», Журнал «Народное образование Якутии», Якутск: «Сахаполиграфиздат», №2 2003г.
3. Емельянова П.И., Попова Е.В. Культура Амги: наследие и современность. Якутск: “Бичик”, 2014.
4. Онуфриева-Амгинская С.П. Амгинский улус: История. Культура. Фольклор. Якутск: “Бичик”, 2001.
5. Симоненкова Т.Д. Проектная деятельность учащихся. Журнал «Завуч. Управление современной школой», Москва: «Август-Принт», №8 2007г.
6. Ступницкая М.А. Новые педагогические технологии: организация и содержание проектной деятельности учащихся. 1-2 книги. Москва, «Первое сентября», 2011г.
7. Примерная основная образовательная программа образовательного учреждения. Начальная школа, Москва: изд-во “Просвещение”, 2010г.